

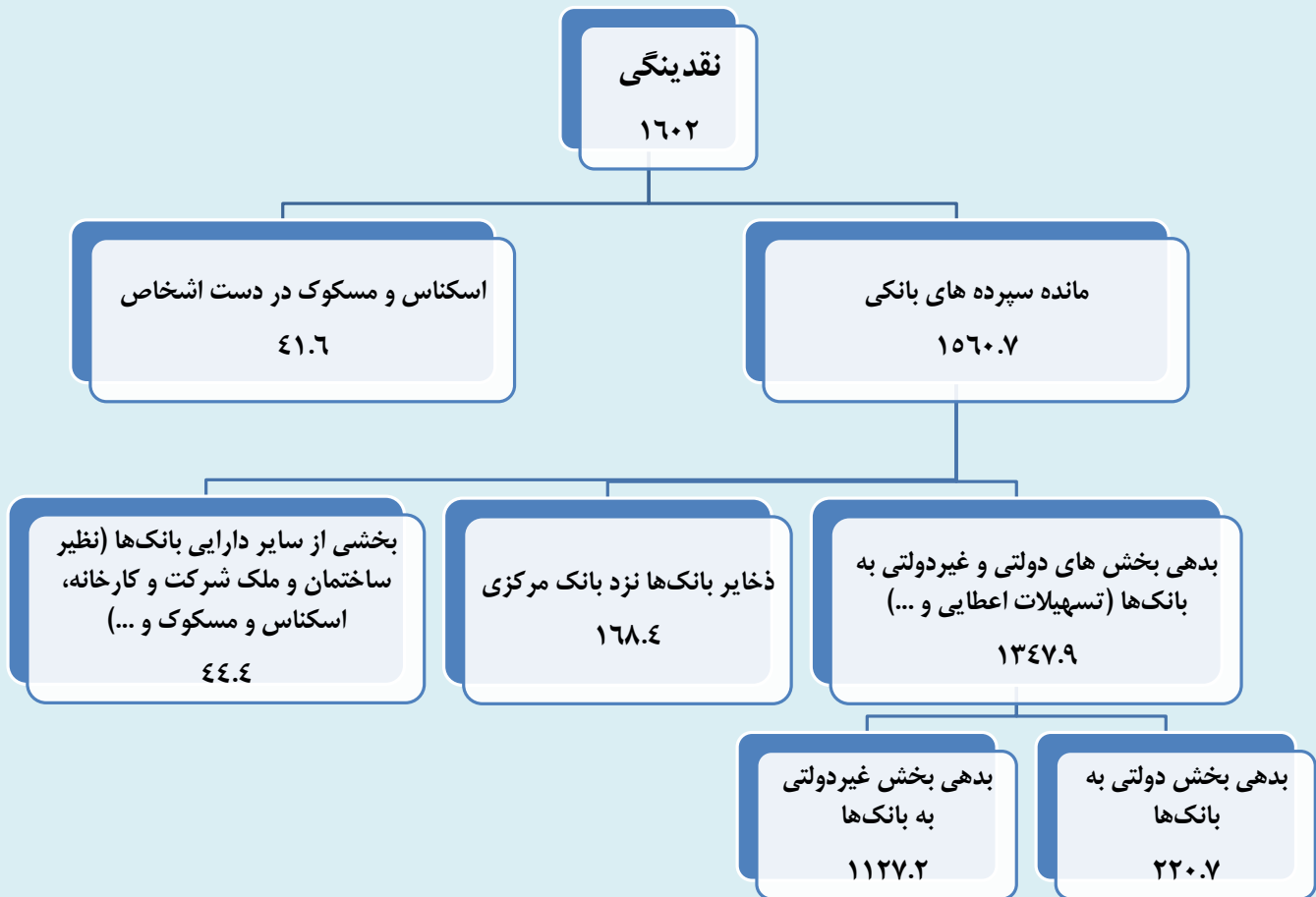
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران
معاونت بررسی‌های اقتصادی

ترکیب فعلی نقدینگی؛ عاملی برای کاهش توان خلق پول بانکها

بررسی ترازنامه بانکها و موسسات اعتباری غیربانکی کشور نشان می‌دهد توان خلق پول و اعتباردهی بانکها تا حد زیادی تحت تاثیر ترکیب فعلی نقدینگی کشور قرار دارد. اگرچه حجم نقدینگی در پایان تیر ۱۳۹۷، حدود ۱۶۰۲ هزار میلیارد تومان بوده، اما بررسی‌ها نشان می‌دهد تقریباً ۹۵ درصد از نقدینگی کشور مربوط به سپرده‌هایی است که یا قبلاً در قالب تسهیلات به بخش‌های تولیدی و غیرتولیدی پرداخت شده و یا نزد بانک مرکزی (تحت عنوان سپرده قانونی و ذخایر احتیاطی) نگهداری می‌شوند، بنابراین امکان تخصیص مجدد آنها به بنگاه‌ها وجود ندارد. از منظر دیگر نیز نگاهی به ترکیب سپرده‌های بانکی نشان می‌دهد روند کاهشی سپرده‌های بلندمدت بانکها در چهار ماه نخست ۱۳۹۷، سرعت گرفته است. ادامه چنین روندی قدرت خلق پول بانکها را کاهش خواهد داد و تبعات آن در تامین مالی سایر بخش‌ها بروز خواهد کرد.

شکل ۱- وضعیت نقدینگی در تیر ماه، ۱۳۹۷، هزار میلیارد تومان

منبع آمارها: بانک مرکزی ج.ا.ا.

در حال حاضر، در ایران نهادهای منتشرکننده نقدینگی، بانک مرکزی و بانک‌ها و موسسات مالی و اعتباری هستند. از ترازنامه این دو نهاد ترازنامه سیستم بانکی پدید می‌آید که یکی از مهم‌ترین متغیرهای آن نقدینگی است.

بر اساس ترازنامه سیستم بانکی، نقدینگی از مجموع پول و شبه پول به دست می‌آید. پول شامل شامل اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و سپرده‌های دیداری بخش غیردولتی نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری غیر بانکی و شبه پول نیز شامل سپرده‌های غیردیداری بخش غیر دولتی نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری غیر بانکی می‌شود. به عبارتی؛ نقدینگی همان مجموع اسکناس و مسکوک در دست اشخاص و مانده سپرده‌های نزد بانک هاست. با توجه به سهم پایین اسکناس و مسکوک نزد اشخاص از کل حجم نقدینگی، در ادامه جزء دیگر اثرگذار نقدینگی (مانده سپرده‌های بانکی) مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در پایان تیر ۱۳۹۷، حجم نقدینگی کشور حدود ۱۶۰۲ هزار میلیارد تومان برآورد شده که بیش از ۹۷ درصد از آن (معادل ۱۵۶۱ هزار میلیارد تومان) مربوط به مانده سپرده های بانکی است (شکل ۱). در مورد سپرده های بانکی نیز باید توجه داشت

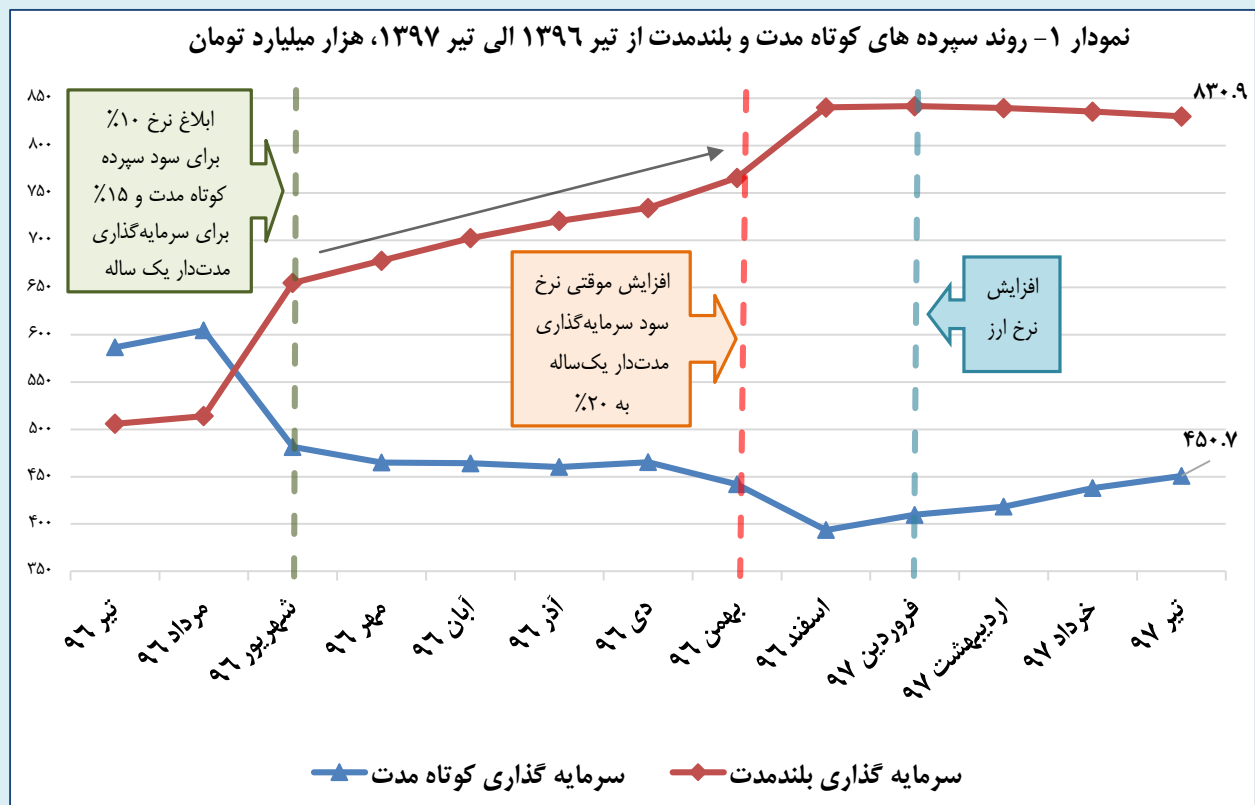
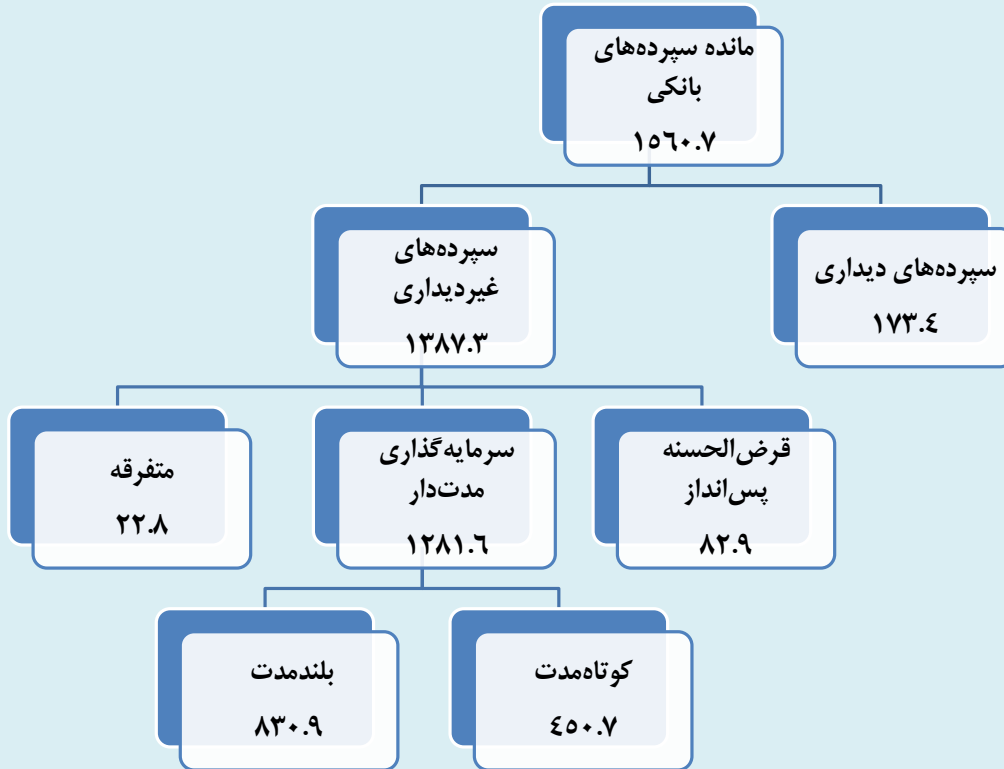
معاونت بررسی‌های اقتصادی

که در مقابل هر واحد پس‌اندازی که در بانک‌ها انجام شده، یک واحد وام (اعتبار) در سمت دیگر ترازنامه بانک‌ها خلق شده است. به عبارتی، نقدینگی یک تعریف حسابداری و یک تصویر از آخرین وضعیت اعتبارات صادر شده‌ای است که هنوز بازپرداخت نشده‌اند^۱ و به تبع جز سپرده‌های آزاد بانک‌ها محسوب نمی‌شوند. نگاهی به ترازنامه بانک‌ها در پایان تیر ۱۳۹۷، نشان می‌دهد بیش از ۸۶ درصد سپرده‌های بانک‌ها (معادل ۱۳۴۸ هزار میلیارد تومان) اعتباراتی است که بخش‌های دولتی و غیردولتی تخصیص یافته است. ۱۰,۵ درصد از آن (معادل ۱۸۶ هزار میلیارد تومان) نیز مربوط به سپرده‌های قانونی بانک‌ها و ذخایر اضافی آنها نزد بانک مرکزی است. بنابراین، می‌توان گفت تقریباً ۹۵ درصد از نقدینگی کشور مربوط به سپرده‌هایی است که یا قبلاً به بخش‌های تولیدی و غیرتولیدی پرداخت شده و یا نزد بانک مرکزی نگهداری می‌شود (شکل ۱). بنابراین، تا زمانی که بخش قابل توجهی از نقدینگی کشور مربوط به بدهی بخش‌های دولتی و غیردولتی است، امکان تخصیص منابع مالی مجدد به بنگاه‌ها وجود نخواهد داشت. چنانچه مشخص شود چه میزان از این مطالبات به بدهی‌های غیرجاری بانک‌ها تبدیل شده، می‌توان اظهارنظر دقیق‌تری در این زمینه ارائه کرد.

از منظری دیگر، مانده سپرده‌های بانکی عمدتاً شامل سپرده‌های دیداری و غیردیداری می‌شود. سپرده‌های دیداری که شامل حساب‌های جاری اشخاص، بستانکاران موقت، خالص چک‌های صادره توسط بانک‌ها، حواله‌های عهده بانک مرکزی و مانده‌های مطالبه نشده نزد بانک‌ها و موسسات اعتباری غیر بانکی می‌شود، سهم نسبتاً کوچکی از مانده سپرده‌های بانکی دارد و بخش عمده این سپرده‌ها را سپرده‌های غیردیداری تشکیل می‌دهد. سپرده‌های غیردیداری نیز عمدتاً شامل سرمایه‌گذاری‌های مدت‌دار می‌شود (شکل ۲). آمارهای بانک مرکزی نشان می‌دهد در پایان تیر ماه ۱۳۹۷ حجم سپرده‌های بلندمدت با ۱,۱ درصد کاهش نسبت به اسفند ۱۳۹۷ به حدود ۸۳۱ هزار میلیارد تومان رسیده است؛ در حالی که سپرده‌های کوتاه‌مدت بانک‌ها در مدت مذکور، رشد ۱۴,۵ درصدی داشته و به حدود ۴۵۱ هزار میلیارد تومان رسیده‌اند. اگرچه از اسفند ۱۳۹۷ تاکنون، سهم سپرده‌های بلندمدت از مانده سپرده‌های بانک‌ها کاهش یافته، اما همچنان بخش اعظم سپرده‌های بانکی، سپرده‌های بلندمدت هستند. چنانچه این روند ادامه یابد، احتمال اینکه در آینده حجم سپرده‌های کوتاه مدت بیش از بلندمدت شود، وجود دارد که این موضوع نیز قدرت خلق پول بانک‌ها را کاهش خواهد داد و تبعات آن در تامین مالی سایر بخش‌ها بروز خواهد کرد. همانطور که در نمودار ۱ مشاهده می‌شود، از فروردین تا تیر ۱۳۹۷ سپرده‌های بلند مدت بانک‌ها روبه کاهش و سپرده‌های کوتاه مدت روبه افزایش بوده است، به عبارت دیگر، جذابیت سود بانکی تا حدی پایین بوده که افراد نگهداری وجوه با نقدشوندگی بالا را ارجح دانسته‌اند و نکته قابل توجه این است که رشد ماهانه سپرده‌های بلندمدت نشان می‌دهد هر ماه به سرعت کاهش این سپرده‌ها افزوده شده است و ادامه این روند تا پایان سال جاری تغییر قابل توجهی را در ترکیب سپرده‌های بانکی به همراه خواهد داشت.

^۱تجارت فردا، شماره ۲۸۴، گزارش تحلیلی حامد قدوسی

شکل ۲- مانده سپرده‌های بانکی به تفکیک نوع سپرده در تیر ماه ۱۳۹۷، هزار میلیارد تومان

معاونت بررسی‌های اقتصادی

با توجه به مطالب عنوان شده؛ نکات ذیل در این خصوص قابل طرح به نظر می‌رسند:

در چنین شرایطی که بخش عمده سپرده‌های بانکی مربوط به بدهی‌های بازپرداخت نشده بخش دولتی و غیردولتی است و روند کاهشی سپرده‌های بلندمدت بانک‌ها سرعت گرفته است، انتظار می‌رود توان خلق پول و اعتباردهی بانک‌ها کاهش یافته و بدنبال آن چالش جدیدی برای بخش بانکی و به تبع آن سایر بخش‌های اقتصاد ایجاد خواهد بود. ضمن اینکه با پایان یافتن مهلت قرارداد سپرده‌هایی که از شهریور سال قبل ایجاد شده بودند، احتمال می‌رود این شرایط تشدید شود. از توصیه‌هایی که برای مهار این شرایط مطرح شده، حذف سود سپرده‌های کوتاه مدت به منظور جلوگیری از خروج سپرده‌ها از شبکه بانکی و یا انتقال سپرده‌ها از بلندمدت به کوتاه‌مدت است. برخی نیز با توجه به افزایش تورم و به منظور افزایش ماندگاری سپرده‌های بلند مدت، افزایش نرخ سود بانکی را در این شرایط کارآمد دانسته‌اند که به نظر می‌رسد برای اثربخشی این پیشنهادها بهتر است اجرای همزمان هر دو راهکار مورد بررسی قرار گیرد.^۲

^۲علاوه بر این، در این خصوص، می‌توان به پیشنهادهای مطرح شده توسط آقایان سیدعلی مدنی‌زاده و مجید شاکری نیز اشاره کرد که در رابطه با اقدامات آتی مدیریت بازار ارز به ضرورت تعدیل نرخ‌های سود بانکی (سپرده و تسهیلات) اشاره کرده‌اند. به گفته آنها، لازم است تا هرچه سریع‌تر بانک مرکزی نرخ‌های سود را بالاتر برده؛ به‌عنوان بالاترین نرخ که برای اقتصاد قابل تحمل می‌داند و سپس آن را به آرامی از طریق عملیات بازار باز پایین بیاورد. اجرای این سیاست می‌تواند جذابیت بازار ارز را برای بسیاری از خریداران خرد محدود کند. البته بدیهی است که این امر به‌طور کامل رافع مساله هجوم به بازار ارز نیست. همچنین لازم است تا سقف نرخ اعلامی در بازار سپرده در مورد تمام بانک‌ها الزام‌آور شود که بانک‌ها تمایل به تخطی نداشته باشند. در چنین شرایطی نظارت بانکی نقشی حیاتی را ایفا می‌کند. در طبقه بندی اقدامات فوری نیز به اصلاح قراردادهای سپرده اشاره کرده اند و معتقدند کاهش نرخ‌های سود حساب‌های جاری و روزشمار (به صفر درصد) نیز از دیگر مواردی است که لازم است صورت پذیرد تا هم مشکل ریسک نقدینگی بانک‌ها را کاهش دهد و هم انگیزه روی آوردن به حساب‌های بلندمدت را افزایش دهد. به دلیل مشابه، حساب‌های پشتیبان نیز باید حذف شوند.